

VAI TRÒ CỦA TĂNG TRƯỞNG KINH TẾ ĐỐI VỚI PHÁT TRIỂN VĂN HÓA

ThS. Nguyễn Lâm Thảo Linh^(*)

Văn hóa và kinh tế là chỉnh thể biện chứng của sự tồn tại - phát triển xã hội và phát triển nhân cách tự do. Trong tính tương đối của sự tồn tại và phát triển xã hội, kinh tế là hoạt động thực tiễn - vật chất, cơ sở vật chất cho sự tồn tại của toàn bộ xã hội và sự phát triển văn hóa; còn văn hóa là hoạt động thực tiễn - tinh thần, nền tảng tinh thần cho sự tồn tại của toàn bộ xã hội, quy định trở lại sự tăng trưởng kinh tế.

1. Phát triển văn hóa

Trong thực tiễn hiện nay, có nhiều định nghĩa về văn hóa, song có thể hiểu, *văn hóa là toàn bộ giá trị vật chất và tinh thần do con người sáng tạo trong lịch sử biểu hiện sức sáng tạo và năng lực cải biến tự nhiên, xã hội và bản thân mình theo hệ chuẩn chân - thiện - mỹ trong những điều kiện kinh tế - xã hội xác định.*

Xét một cách tổng quát, văn hóa thể hiện "lực lượng bản chất người" trong mối quan hệ với thiên nhiên, với xã hội và với chính bản thân con người. Văn hóa là chỉnh thể phản ánh toàn bộ đời sống xã hội, thể hiện trên ba mặt cơ bản: *Thế giới giá trị vật chất - tinh*

thần; Thế giới năng lực người; Trình độ phát triển con người.

Phát triển là sự biến đổi nội tại từ chất cũ sang chất mới. Trong tiến trình lịch sử, các triết gia nghiên cứu sự phát triển văn hóa từ sự phát triển con người, phân biệt cái đã nảy sinh một cách tự nhiên với cái được tạo ra, phát triển bởi con người. Sự phát triển văn hóa thể hiện ở trình độ phát triển những phẩm chất cơ bản của nền văn hóa mà theo C.Mác, có thể xem đoán trình độ văn hóa chung của con người khi bản chất người trở thành tất nhiên đối với con người. Cụ thể là:

- *Sự phát triển của văn hóa thể hiện ở sự lan tỏa các xu hướng của xã hội.* Đó là sự biến đổi của hệ thống thế giới quan, hệ tư tưởng và lý tưởng của xã hội được những cá nhân nội tâm hóa thành nhu cầu, hứng thú định hướng phát triển tư duy, thái độ, hành vi với tư cách là chủ thể văn hóa trong mọi tình huống.

- *Sự phát triển của văn hóa thể hiện ở trình độ của hệ thống giá trị.* Đó là sự phát triển ngày càng cao hệ thống tri thức khoa học và sự phong phú của kinh nghiệm sống; sự phát triển sâu sắc bản chất nhân bản của hệ thống giá trị đạo đức và những nguyên tắc đạo đức phù hợp với xã hội hiện đại; sự phát triển sâu xa của hệ thống giá trị thẩm mỹ và sự tinh tế trong cảm thụ cái đẹp của cuộc sống; sự mài

^(*) Học viện Chính trị khu vực II, Học viện CTQG Hồ Chí Minh

sắc truyền thống văn hóa và chuẩn mực ứng xử tiến bộ của từng cộng đồng.

- *Sự phát triển của văn hóa thể hiện ở khả năng thực hiện các chức năng cơ bản của văn hóa.* Nghĩa là, sự vận động của nền văn hóa ngày càng có tác dụng giáo dục tri thức khoa học, chuẩn mực đạo đức và khả năng cảm thụ thẩm mỹ; không chỉ giúp con người giải trí một cách có ích mà còn góp phần quan trọng vào việc hình thành tư tưởng cao cả cho sự phát triển nhân cách tự do, đáp ứng yêu cầu ngày càng cao của xã hội.

- *Sự phát triển văn hóa thể hiện tập trung ở chất lượng của hành vi văn hóa.* Theo đó, sự vận động của nền văn hóa làm cho hành vi (hành động) ứng xử của con người ngày càng nhân đạo, trí tuệ và đẹp đẽ hơn với bản thân, xã hội và tự nhiên; hành động của cá nhân, cộng đồng và xã hội không chỉ xuất phát từ nhu cầu và hứng thú của các cá nhân mà còn từ yêu cầu phát triển của cộng đồng và xã hội; đồng thời, không chỉ phản ánh giá trị và chuẩn tắc của xã hội, bản sắc của cộng đồng mà còn thể hiện "cái tôi" đặc sắc của mỗi nhân cách tự do.

Tóm lại, phát triển văn hóa là quá trình vận động của nền văn hóa mà sự sáng tạo và xác lập hệ các giá trị nhân văn đóng vai trò chủ đạo; văn hóa hóa điều kiện vật chất và sinh hoạt vật chất xã hội nhằm phát triển toàn diện nhân cách tự do.

2. Tăng trưởng kinh tế

Kinh tế được hiểu là toàn bộ hoạt động có tính cộng đồng của quá trình sản xuất nhằm thỏa mãn nhu cầu vật chất của con người. Hiện nay, có nhiều cách tiếp cận kinh tế đưa đến những định nghĩa khác nhau, mỗi định nghĩa có giá trị của nó nhưng điểm chung là đều xem quan hệ sở hữu về tư liệu sản xuất tương ứng với trình độ phát triển của lực lượng sản xuất là cơ sở quy định bản chất, mục tiêu của nền kinh tế. Quan hệ sở hữu quy định quan hệ tổ chức và quản lý lao động xã hội, quy định quan hệ phân phối sản phẩm làm

ra; là cơ sở của mọi mối quan hệ xã hội; trên cơ sở đó, sự vận hành của nền văn hóa, nền chính trị và cả xã hội diễn ra. Như vậy, kinh tế là toàn bộ quá trình vận động nền sản xuất vật chất xã hội mà cơ sở là các quan hệ sản xuất trên nền tảng của một lực lượng sản xuất nhất định; là cơ sở của mọi mối quan hệ xã hội.

Trong lịch sử và hiện tại, có nhiều học thuyết về sự tăng trưởng kinh tế theo quan điểm của từng trường phái. Hợp lý hơn cả là việc xem xét sự tăng trưởng kinh tế là sự tăng lên trong thời kỳ dài năng lực cung cấp sản phẩm cho xã hội ngày càng phong phú trên cơ sở kỹ thuật tiên tiến và nền văn hóa tương ứng, được xem xét ở ba mặt: Tổng sản phẩm trong nước (GDP) hay tổng sản phẩm quốc dân (GNP) tính theo đầu người; Mức độ thỏa mãn các nhu cầu cơ bản của xã hội; Cơ cấu của nền kinh tế, tính chất và sự thay đổi của nó. Tăng trưởng kinh tế là sự tăng thêm về quy mô sản lượng hàng hóa và dịch vụ trong một thời kỳ nhất định.

Sự phát triển của thế giới đương đại đòi hỏi khái niệm "tăng trưởng kinh tế" phải được tiếp cận gắn với sự phát triển bền vững mà nội dung cơ bản của nó là:

- *Bền vững kinh tế:* là có mức tăng trưởng kinh tế cao và ổn định, nhờ đó đời sống của người dân không ngừng được nâng cao;

- *Bền vững chính trị - xã hội:* ổn định chính trị - xã hội là điều kiện tiên quyết, là tiền đề cho tăng trưởng và phát triển bền vững mà kinh tế tăng trưởng càng cao, càng phát triển, càng có điều kiện để thực thi các chính sách công bằng xã hội và ngược lại, công bằng vừa là tiền đề để tạo ra sự ổn định xã hội, vừa là động lực lớn cho tăng trưởng kinh tế bền vững;

- *Bền vững môi trường:* là đảm bảo sự phát triển hài hòa giữa con người và tự nhiên; đảm bảo cân bằng sinh thái trong quá trình khai thác tài nguyên thiên nhiên phục vụ nhu cầu tăng trưởng kinh tế; đảm bảo môi trường sống trong lành;

- *Bền vững quốc phòng - an ninh*: tăng trưởng và phát triển không thể tách rời nhiệm vụ đảm bảo quốc phòng - an ninh;

- *Bền vững văn hóa*: xây dựng và phát triển văn hóa nhằm thúc đẩy kinh tế phát triển mạnh mẽ, vững chắc và ngược lại, phát triển kinh tế là nền tảng vật chất của phát triển văn hóa.

Với những phân tích trên đây, chúng ta có thể hiểu rằng, tăng trưởng kinh tế là quá trình biến đổi nền kinh tế quốc dân bằng sự gia tăng sản xuất nhằm thỏa mãn ngày càng cao đời sống vật chất của con người hiện tại và tạo ra sự phát triển bền vững cho cả các thế hệ tương lai; nền tảng vật chất cho sự phát triển của toàn xã hội.

3. Vai trò nền tảng vật chất của tăng trưởng kinh tế đối với sự phát triển văn hóa

Vai trò nền tảng vật chất của tăng trưởng kinh tế đối với văn hóa được hiểu là toàn bộ cơ sở vật chất mà trên đó văn hóa tồn tại và phát triển. Đó là toàn bộ cơ sở vật chất - kỹ thuật, trang thiết bị kỹ thuật, tài chính, kết cấu hạ tầng văn hóa xã hội, môi trường kinh tế... của sự phát triển lực lượng sản xuất với quan hệ sản xuất tương ứng, mà trên đó hoạt động văn hóa diễn ra và sự phát triển của văn hóa đạt được thành quả xác định. Vai trò nền tảng vật chất của tăng trưởng kinh tế cho sự phát triển văn hóa được thể hiện ở **những điểm cơ bản** sau:

Thứ nhất, tăng trưởng kinh tế là cơ sở của sự phát triển văn hóa

Mọi hoạt động sống của con người, của xã hội đều diễn ra theo suy nghĩ và điều khiển bởi ý thức - văn hóa. Trong từng thời đại cụ thể với những biến cố riêng biệt, sức mạnh trí tuệ và văn hóa tư tưởng của các cá nhân kiệt xuất, các danh nhân văn hóa đều để lại những dấu ấn quan trọng trong lịch sử phát triển văn hóa hay lịch sử dân tộc và nhân loại. Nhưng, nếu đem các biểu hiện đa dạng, phong phú, cao xa và sâu sắc của văn hóa quy vào các

quan hệ xã hội, đem các quan hệ xã hội quy vào các quan hệ sản xuất, đem các quan hệ sản xuất quy vào trình độ và yêu cầu phát triển của lực lượng sản xuất thì sẽ thấy quá trình lịch sử văn hóa tự nhiên là do sự phát triển của lực lượng sản xuất quy định.

Sự tăng trưởng của nền kinh tế bao giờ cũng dưới ánh sáng của nền văn hóa nhất định, mà trực tiếp là văn hóa chính trị nên hiện thực vận động của nền kinh tế là bằng chứng sinh động nhất để kiểm nghiệm sức sống của nền văn hóa, đường lối văn hóa, chuẩn mực văn hóa xã hội đối với kinh tế. Sự diễn biến của kinh tế, mà biểu hiện trực tiếp và cụ thể ở đời sống của đông đảo các tầng lớp nhân dân như là phán quyết về tính đúng đắn hay sai lầm trong cách giải quyết của văn hóa đối với những vấn đề kinh tế.

Sự tăng trưởng của nền kinh tế không chỉ trực tiếp nâng cao đời sống xã hội, tạo nền tảng vật chất cho sự tồn tại bền vững của nền văn hóa, mà còn tăng khả năng hiện thực hóa các chức năng cơ bản của nền văn hóa. Hệ giá trị chính trị, mà biểu hiện tập trung ở hệ tư tưởng chính trị và lý tưởng chính trị xã hội hình thành, phát triển và hiện thực hóa trên nền tảng của nền sản xuất vật chất và sự tăng trưởng kinh tế từ thấp đến cao. Các nguyên tắc và chuẩn mực sinh hoạt chính trị tuy trực tiếp ra đời từ yêu cầu hoạt động chính trị nhưng đều chịu sự quy định từ sự phát triển kinh tế.

Nguồn gốc của văn hóa từ kinh tế, song, sự quyết định của tăng trưởng kinh tế đối với sự phát triển văn hóa không phải trực tiếp mà phải thông qua cảm xúc của con người đối với các quan hệ xã hội, biểu hiện thành các sản phẩm văn hóa; thông qua sự nhận thức và phản ánh của con người về cơ sở kinh tế của các quan hệ xã hội mà hình thành những tư tưởng, chuẩn tắc, hệ giá trị... định hướng cho hành vi của con người thích ứng với cơ sở kinh tế của nó. Hơn thế nữa, không phải kinh tế tăng trưởng như thế nào thì văn hóa phát

triển như thế ấy mà quy luật của sự vận động kinh tế làm cho sự phát triển phong phú và phức tạp, tinh vi và tế nhị của văn hóa phải tuân theo xu hướng tất định của kinh tế.

Thứ hai, tầng trưởng kinh tế tạo điều kiện vật chất cho phát triển văn hóa

Toàn bộ văn hóa hay một giá trị, hành vi văn hóa cụ thể chỉ ra đời và tồn tại trong điều kiện kinh tế nhất định; không có nền văn hóa, giá trị văn hóa hay hành vi văn hóa trừu tượng, phi điều kiện vật chất.

Văn hóa bao giờ cũng phát triển trên nền tảng vật chất - kỹ thuật tương ứng. Kết quả hoạt động của kinh tế cung cấp cơ sở vật chất, kỹ thuật và cả tài chính cho hoạt động văn hóa. Sự tăng trưởng của kinh tế tạo ra điều kiện vật chất và tinh thần cùng bối cảnh kinh tế - xã hội hiện thực cho văn hóa sử dụng và quy định việc sử dụng để giải quyết vấn đề văn hóa. Sự phát triển văn hóa được thực hiện trong môi trường kinh tế, chính trị, xã hội và tự nhiên nhất định, mà ở đó, sự tăng trưởng kinh tế là điều kiện căn bản cho sự ổn định kinh tế, ổn định chính trị, ổn định xã hội, bảo vệ môi trường sinh thái. Sự phát triển sâu rộng giao lưu, hợp tác và hội nhập văn hóa thế giới không chỉ bắt nguồn từ động lực nội tại của văn hóa mà còn do yêu cầu tăng trưởng, thúc đẩy của kinh tế và được bảo đảm vững chắc trên nền tảng của tăng trưởng kinh tế.

Sản phẩm cao nhất và cuối cùng của sự phát triển văn hóa là hoàn thiện nhân cách tự do. Song, sự phát triển văn hóa là do sự tăng trưởng kinh tế quy định. Hơn nữa, nhân cách cũng chỉ có thể phát triển vững chắc khi được đảm bảo bởi điều kiện vật chất từ kinh tế. Do vậy, chính sự gia tăng không ngừng của kinh tế là điều kiện vật chất tạo niềm tin, ý chí và bản lĩnh, sức sống mạnh mẽ cho con người phát triển nhân cách.

Tất cả đời sống vật chất và tinh thần của con người đều gắn với kết quả phát triển của nền kinh tế, mà trước hết là các quan hệ sản xuất, trực tiếp là quan hệ phân phối trong một thể chế kinh tế. Chính họ trực tiếp thừa nhận hay phủ nhận, khẳng định hay bác bỏ tính hợp lý của thể chế văn hóa hiện hành. Đến lượt mình, thể chế văn hóa muốn tồn tại thì không thể không tuân theo những đòi hỏi của các quan hệ kinh tế. Biểu hiện mạnh mẽ nhất tác động của tầng trưởng kinh tế đối với sự phát triển văn hóa là xu hướng vận động của những quy luật hay tính quy luật kinh tế, những vấn đề kinh tế tiềm ẩn hoặc bức xúc buộc chủ thể văn hóa phải nhận thức và tìm cách giải quyết để đảm bảo cho nền văn hóa phát triển một cách bình thường.

Thứ ba, tầng trưởng kinh tế tạo ra tiền đề hình thành giá trị văn hóa

Nền kinh tế - xã hội không ngừng phát triển cả chiều rộng lẫn chiều sâu làm bộc lộ những phẩm chất, thông số, mối liên hệ và quan hệ mới của kết cấu vật chất, của đời sống xã hội, của tự nhiên và xã hội... giúp các nhà khoa học có thể khái quát, đúc kết thành những khái niệm, phạm trù; đi sâu hơn vào bản chất, phát hiện được quy luật vận động của hiện thực, của nhiều lĩnh vực khác nhau.

Yêu cầu của hoạt động kinh tế là không ngừng mở rộng, khơi sâu và nâng cao hiệu quả, từ đó làm cho sự tăng trưởng kinh tế bền vững hơn, từ đó thúc đẩy người ta tìm kiếm, khám phá ra những tri thức, vạch ra phương thức mới hữu hiệu, tác động cải tạo đối tượng một cách hiệu quả hơn. V.I.Lênin viết: "Quan điểm về đời sống, về thực tiễn, phải là quan điểm thứ nhất và cơ bản của lý luận về nhận thức"⁽¹⁾. Thành quả hoạt động kinh tế chứng minh, khẳng định tri thức đã có hay chỉnh sửa hoặc bác bỏ nhận thức nào đó; khẳng định hay phủ định học thuyết, quan niệm, nguyên tắc hay chuẩn mực văn hóa nào đó. C.Mác

⁽¹⁾ V.I.Lênin, *Toàn tập*, t.18, Nxb Tiến bộ, M, 1980, tr.167

(xem tiếp trang 63)

- Kỹ năng sử dụng máy vi tính trong công việc (văn bản, lưu trữ, thuyết trình), sử dụng mạng máy tính và internet trong công việc;

- Kỹ năng làm việc nhóm;
- Kỹ năng giao tiếp;
- Kỹ năng tổ chức cuộc họp hiệu quả;
- Kỹ năng xây dựng báo cáo;
- Kỹ năng quản lý và thực hiện dự án
- v.v...

Bên cạnh đó, công chức phải có các *năng lực quản lý hiện đại cơ bản* bao gồm:

- Năng lực tư duy;
- Năng lực hành động;

- Năng lực quan hệ, giao tiếp, thuyết phục, lãnh đạo, làm việc với người khác;

- Năng lực học tập, tiếp thu, đổi mới, sáng tạo.

Những năng lực và kỹ năng được xây dựng trên nền tảng phẩm chất, thái độ và hành vi tương thích, nhằm giúp người công chức có khả năng hoàn thành nhiệm vụ tương ứng với vị trí chức danh một cách chủ động và tích cực trong bối cảnh khó khăn, thách thức, yêu cầu ngày càng cao của nhiệm vụ trong thực tiễn quản lý đô thị tầm cỡ như Tp. Hồ Chí Minh□

VAI TRÒ CỦA TĂNG TRƯỞNG KINH TẾ...

(tiếp trang 45)

viết: “Vấn đề tìm hiểu xem tư duy của con người có thể đạt tới chân lý khách quan hay không, hoàn toàn không phải là một vấn đề lý luận mà là một vấn đề thực tiễn. Chính trong thực tiễn mà con người phải chứng minh chân lý⁽¹⁾. Mà hoạt động sản xuất vật chất là thành tố cơ bản nhất của hoạt động thực tiễn.

Hệ giá trị đạo đức, trước hết, bắt nguồn từ chuẩn tắc trong lao động, quan hệ giữa người và người trong sản xuất của cải vật chất. Sự phát triển của hệ thống chuẩn mực đạo đức qua các thời đại đều do sự tăng trưởng kinh tế của các thời đại đó quy định. Việc hình thành một chuẩn mực đạo đức mới hay gạt bỏ chuẩn tắc nào đó ra khỏi bảng giá trị đạo đức của xã hội không phải là ý muốn chủ quan của ai đó, mà do điều kiện kinh tế mới đã xuất hiện đòi hỏi phải có nguyên tắc đạo đức mới phù hợp cho kinh tế tăng trưởng thuận lợi.

Hệ giá trị thẩm mỹ, trước hết, bắt nguồn từ những phẩm chất của cái đẹp trong lao

động sản xuất vật chất. C.Mác viết: “Con vật chỉ chế tạo theo kích thước và nhu cầu của loài của nó, còn con người thì có thể sản xuất theo kích thước của bất cứ loài nào và ở đâu cũng biết vận dụng bản chất cố hữu của mình vào đối tượng; do đó, con người cũng chế tạo theo quy luật của cái đẹp⁽²⁾. Quy luật của cái đẹp trong cuộc sống con người trước hết là cái đẹp trong lao động sản xuất của cải vật chất, của tăng trưởng kinh tế đem lại sự phồn vinh, thịnh vượng cho sự sinh tồn của con người. Sự phồn thịnh hay suy vong của nền kinh tế đều tác động tích cực hay tiêu cực đến đời sống của đông đảo tầng lớp xã hội; kích thích sự thăng hoa của nghệ sĩ thành tác phẩm nghệ thuật.

Tóm lại, tăng trưởng kinh tế là quá trình biến đổi nền kinh tế quốc dân bằng sự gia tăng sản xuất nhằm thỏa mãn ngày càng cao đời sống vật chất của con người hiện tại mà không làm tổn hại đến các thế hệ tương lai; là nền tảng vật chất cho sự phát triển văn hóa. Với tư cách là nền tảng vật chất, tăng trưởng kinh tế là cơ sở, điều kiện vật chất và tiền đề hình thành những giá trị mới trong sự phát triển văn hóa□

⁽¹⁾ C.Mác và Ph.Ăng-ghe-n, *Toàn tập*, t.3, Nxb CTQG, HN. 1995, tr.9-10

⁽²⁾ C.Mác và Ph.Ăng-ghe-n, *Tuyển tập*, t.1, Nxb Sự thật, HN. 1980, tr.120